

Konfucianism

- Kina då och nu

Kan en person som levde för 2500 år sedan, nämligen Konfucius, vara förklaringen till Fjärran Österns framgångsrika utveckling på senare tid?

Kineserna dominerar handel och ekonomi i de flesta av de framgångsrika länderna i regionen. Så är det exempelvis i Singapore, Malaysia och Thailand. T o m i ett land som Indonesien vars befolkning är långt över 200 miljoner, styrs landets ekonomi av den lilla minoriteten på ca 3 miljoner kineser.

Mellan 200 f Kr till 1500 låg Kina jämtes med eller före världen på nästan varje område: Vetenskap, teknik, statskonst, filosofi och litteratur. (Från Kina kommer bl a; tryckkonsten, papperet, magnetkompassen, porslin, siden, mekaniska urverket, lexikon, skalenliga kartor och naturligtvis den flygande draken.) Det var en civilisation som också i 2000 år fick utvecklas ostört i sitt eget hörn av världen, och därigenom skapades en uppfattning bland folket om den egna nationens överlägsenhet. Den kinesiske kejsaren var hela världens kejsare och besökare som eventuellt kom, fick ikläda sig den under - dåniges roll. Mittens rike styrdes under 2000 år av en byråkrati och en kejsare.

På 1600-talet var Kina ett homogent land med en intrikat social struktur av gamla värderingar och betéendemönster - ett tungt historiskt arv vilade över detta väldiga rike. När portugiserna kom blev de ivägskickade och förbjöds återvända. Kineserna hade redan vid denna tidpunkt börjat resa ut och etablerat sig i Sydostasien.

I slutet av 1700-talet började Kinas tillbakagång och på 1800-talet föll landet samman. Britterna tilltvingade sig efter första opiumkriget handels och boplatser, amerikanerna och fransmännen följde - utlänningshatet började gry.

På 1800-talet gjordes moderniseringssatsningar, men den kinesiska attityden var att inom politik och kultur hade man inget att lära av omvärlden, dock skulle man ta till sig tekniska landvinningar. När kejsardömet föll 1911 var landet fortfarande i nedgång och republiken fick aldrig kontroll över riket, utan förfallet fortsatte med nöd och svält.

När kommunisterna tog över -49 hade man länge väntat på en ny kejsare och utvecklingen vände. Under Maos ledning byggdes industrin upp och flertalet fick arbete. Den tioåriga kulturrevolutionen var ett gigantiskt misstag och en attack på the *four olds*; old ideas, old culture, old customs och old habits. Mao isolerade nationen och allt blev statsägt och kontrollerat. Efter Maos död lättade *Deng Xiaoping* på kommunist- locket och med ett mera marknadsinriktat tänkande har en ekonomisk utveckling i rekordfart skett.

De två viktigaste kulturströmmningarna genom historien i Kina har varit Konfucianismen och Taoismen och den förra har varit statsideologi. Kineserna har aldrig gjort anspråk på en korrekt tro, man har haft acceptans för andras synsätt. Olika filosofier har betraktats

som skilda vägar mot samma mål, nämligen ett långt och harmoniskt liv. Kinesisk filosofi har en världstillvänd, pragmatisk inställning och betonar livet på jorden här och nu, att alltid försöka göra saker och ting bättre - att uppnå något. Deras tänkande rör sig kring den konkreta verkligheten.

Den västerländska världsbilden är och innehåller; fragmentering av verkligheten, analys, diskriminering, individualism, intellektualisering, opersonlig, logisk. Österlänningen och kinesen är inriktad på helheten, det omedelbara, icke-diskriminering, social grupp-bundenhet, intuition, subjektivism, affektion och pragmatism.

Västerlandets dualism delar upp kropp och själ, jag och du, vi och naturen, himmel och jord. Österlandets filosofier och religioner tar fasta på helheten, det är en hollistisk livssyn där allt från det minsta till det största hänger samman och är intimt beroende av varandra. Universum upplevs som en *dynamisk, ständigt i rörelse, odelbar helhet*. Enligt kinesiskt tänkande är människan oupplösligt förenad med sin omgivning och en människa har egentligen inget egenvärde utanför sitt sociala nätverk, och kan ej heller betraktas som en självständig enhet.

I en österlänningens ögon skulle en västerländsk andlig kris kunna bero på; människans automatisering, att hon blivit främmande för sig själv, sina medmänniskor och naturen. Endast tanken anses rationell, känslan betraktas som irrationell, Jaget har förvandlats till intellekt, vars omöjliga uppgift är att kontrollera människan och naturen.

Österlandet bär inte heller bördan av föreställningen om en *Fader* - frälsare. När Freud konstaterade att; "...tron på en allvetande Gud har sin rot i den mänskliga existensens utsatthet och i människans försök att avhjälpa sin hjälplöshet genom att tro på en hjälpande Fader", så tangerade han den realism och rationalitet som asiens religioner uttrycker. Hos dessa har vi inte någon annan ledare än de lärda och upplysta. Varje människa äger också inom sig själv möjligheten till upplysning och därigenom ett lyckligt liv.

Här har vi en av anledningarna till det ökande intresset i väst för exempelvis Buddhismen nuförtiden. Som Jung uttryckte det: "I dag behöver inte moderna intellektuella människor religiös dogm, de vill förstå (ha kunskap). Den moderna människan strävar efter att styra sig själv och moraliskt stå på egna ben." I österländsk visdom hittar vi arkaisk kunskap om exempelvis psyket och medvetandets funktion, som kan öka vår livskvalité.

I Kina har moralsynen varit annorlunda, hänsyn har tagits till omständigheterna. Man vill ej störa harmoni-idealet. Harmoni har alltid varit viktigt och att i det längsta försöka undvika konflikt är ett asiatiskt karaktärsdrag. Det finns inget försvar för handlingar som skadar harmonin i den sociala samvaron, och den mekanism som styr detta är skammen. Skam är den känsla som uppstår inför andras kritik och har sin grund i den relativt

stränga kinesiska uppfostran, som har högt ställda ideal och som inpräntar en hög känslighet för just kritik.

Face är kopplat till skambegreppet. En känsla av skam är det samma som att man i andras ögon tappar ansiktet. Face är också oljan i det sociala maskineriet och gör att människor försöker undvika att skada varandras självkänsla. Vid konflikt skadas självkänslan och i ett samhälle där sociala nära relationer är mkt viktigt, blir en konflikt något mycket allvarligt.

Friktioner upp till en hög nivå får passera och på så sätt undviker man att skada någons face. Den som eventuellt tappat ansiktet visar ej detta, att öppet visa okontrollerade känslor och förlora tålmodet är mycket negativt. Det konfucianska karaktärsbegreppet lärde att individen läktes genom att hålla sig inom gränser som bestämdes utifrån, och inte genom att man gav uttryck för inre spänningar. Hela den kinesiska traditionen var emot dem.

Guanxi delas mellan vänner och man ställer krav på varandra. Stor vikt läggs vid att bygga sociala kontaktnät och det går en skiljelinje mellan de personer man har en relation, respektive inte har en sådan med. Den svagaste har rätt till de största kraven. Att försöka dra sig undan sina plikter i en Guanxi-relation ses som mycket allvarligt och kan vara slutet på densamma. Guanxi ligger som ett sammanhållande socialt nät över Kina och har även förgreningar i regionen. De utlands-kineser som dominerar handeln har verksamheter som är komplexa i organisation och med ofta dolda nätverk.

Kinesen känner stolthet över sin historia och kulturarv. Det förflutna - givetvis mindre och mindre - är fortfarande dock närvarande, och än i dag kan känslan av kulturell och andlig överlägsenhet spåras. Västerlandet har dock något som Mittens rike sökt i 200 år och nu håller på att förvärva snabbt - nämligen teknologin. Man har oerhörda förväntningar på vad denna kan komma att uträtta.

Konfucianismen är den filosofi som har betytt mest för den kulturhistoriska utvecklingen i Kina och kan även betraktas som en av de mest betydelsefulla i mänsklighetens historia. Konfucius levde under det *stora århundradet*, 500-talet f Kr och är samtida med två för Österlandet betydelsefulla likar; Lao Tse, taoisten och Guatama, buddhismens skapare. De idéer som är associerade med Konfucianismen symboliserar de ideal som har genomsyrat kinesisk kultur under större delen av sin historia och har format kinesiskt tänkande. Politisk, social, ekonomisk, religiös och vetenskaplig utveckling har sin konsekvens i Konfucianismen, och denna kan fortfarande vara upplysande för en mänsklighet som söker sätt att leva i fred och framgång med varandra.

Konfucius hävdade att en regering skulle styra med *rättrådighet* och *godhet* och aldrig missbruka sin makt. Människor skulle befodras efter förmåga och ej av börd. Efter examen tillsattes de mest begåvade i offentliga tjänster. Härskaren - kejsaren - kunde

dock förverka sitt mandat om han misslyckades och då också avsätts.

Att svara upp mot konfucianska ideal innebar en livslång och mödosam *självutveckling*. Konfucius intresserade sig ej för det utomvärldsliga, och spekulationer i vad som händer efter döden ansågs meningslösa. Han skall ha sagt; att eftersom vi inte ens förstår det levande livet, hur skulle vi kunna hävda att vi vet vad som händer efter döden?

Han intresserade sig för människan och skapade en världstillvänd filosofi, som centeras kring i hur människor skall kunna leva i harmoni och lycka med varandra i samhället. *Ömsesidighet, familjen, stabilitet, hierarki, utbildning och dygdighet* är nyckelord.

Att lära känna sig själv och självutvecklas är fundamentalt. I boken *Genuine Living (Chung Yung)* läser vi: "The wise man accepts his genuine nature." I boken *Great Wisdom (Ta Hsueh)* står det: "From the highest official to the ordinary people all need to recognize that selfdevelopment is fundamental. When the fundamentals are neglected, what is developed from them cannot be sound." "Character is fundamental; wealth is a consequence." "The wise man uses his wealth to improve himself. The foolish man uses himself to increase his wealth." Att ha odlat sin karaktär till det yttersta och föregå med gott exempel är också nödvändigt för de styrande.

Ömsesidighet löper som en röd tråd genom Konfucius lära. Vad du icke vill att andra skall göra dig, skall du icke göra mot andra. Mästaren levde som han lärde och efter noggrant ha studerat mänsklig samvaro och relationsmönster i sitt eget land, andra länder, och i det förflutna, förstod han att denna ömsidighets- princip ständigt var närvarande. Så tog *de fem relationerna* form, som skulle illustrera alla mänskliga relationer; den mellan förälder och barn, man och hustru, äldre bror och yngre bror, härskare och undersåte och vän till vän.

I en patriarkalisk kinesisk familj, var fadern ansvarig för familjens välgång och den äldsta sonen fick det mesta av faderns uppmärksamhet, det var ju han som efter faderns död skulle bli den som tog över ansvaret. Följaktligen kom förhållandet och den ömsesidiga respekten dem emellan att betraktas som familjens hörnsten.

Ömsesidigheten är dock *hierarkisk*. Vad är det bästa för en son? Fader och son är olika, skall en fader behandla sin son som en jämlik, m a o som om han redan var en fader? Nej, säger Konfucius, därför en son är inte redan en fader. Istället skall han behandla sin son som han själv skulle vilja bli behandlad om han var hans son. Och en son skall behandla sin fader som han skulle vilja bli behandlad om han var hans fader.

Människor som är olika skall inte missta sig och behandla varandra som likar. Konfucius lärde *diskriminerande kärlek*, d v s välvilja emot andra innefattande hänsyn taget till faktiska skillnader i olika personer och deras sociala positioner. Han var ödmjuk och konstaterar; "The nature of a wise man includes four achievements, none of which I have attained; to appreciate my father as I wish my son to appreciate me.. to serve my superior officers as I desire my subordinate officials to serve me.. to treat my elder brother in the same way I would expect my younger brother to treat me.. to be as considerate of friends as I would like to have my friends be considerate of me," (ur *Genuine Living*).

Om alla spelar sin tilldelade roll i hierarkin kommer nationen fungera i harmoni. *Familjen*, det sociala livets kärna, är grunden ur vilket ett gott samhällets växer och Konfucius menade t o m att rätt ledande av en familj, förbereder för rätt ledande av ett land. Man kan inte övertyga andra, vad man inte kan övertyga sin egen familj. I den kan den kloke ledaren hitta de principer han behöver för att leda sitt land. Här hittar han sin sons respektfulla lydning med vilken en regering skall lyd, affekt för sina närmaste med vilken högre tjänstemän bör behandlas och den faderliga vänlighet alla invånare bör åtnjuta.

Ledare skulle vara moraliska föredömen och föregå med gott exempel. Ledarskap skulle utövas genom kunnskap och moral, aldrig genom maktutövning baserad på våld. Hos undersåtar inpräntades visserligen vördnad för de styrande och den hierarkiska ordningen, men hos de styrande förutsattes det finnas ett osjälviskt intresse för det allmännas bästa.

Folket skulle lyda och vara lojalt gentemot härskaren, men han skulle i sin tur erbjuda beskydd och ledarskap. Detta hierarkiska ömsesidiga förhållningssätt kom att bli en mer eller mindre naturlig ordning i det kinesiska samhället.

Den vise manne kännetecknades också av *ärlighet*. Ärlighet är nödvändigt i samvaron med andra och enligt ömsesidighetsprincipen kan man ju inte förvänta sig ärlighet, om man ej är ärlig själv.

Konfucius hade en förkärlek till *ritualer och tradition*. Vi har tidigare konstaterat hur viktig den sociala gruppen är och Mästaren menade att människor inte kan leva utan varandra, samtidigt kan samhällen ej heller fungera utan en viss ordning.

Li kallas de regler som kodifierar hur människor skall förhålla sig mot varandra. Det yttre uppträdandet skulle överensstämma med ens inre intentioner för att undvika missförstånd, och ritualerna blir även ett sätt att uppfylla ett krav på konformitet och stabilitet.

Li innehåller både verbal och icke-verbal kommunikation. Ritualerna innehåller regler och ger vägledning i hur man i olika situationer skall uppföra sig. Obehagliga överraskningar undviks och man får den förutsägbarhet som eftersträvas. Etikett är viktig och detaljer såsom exempelvis hur man hälsar, ler, var man står eller sitter, hur långt på vägen man följer en besökare - markeras noggrant.

I de olika asiatiska tankeystemen hittar vi flera gemensamma grundtemata.

Konfucianismen talar om att undvika överdrifter åt något håll och vi läser i *Genuine Living*; "All men eat and drink. But there are few whose taste tells them when they have had precisely enough." Denna måttfullhet - *mittens väg* - hittar vi också i Buddhismen. Sökandet efter naturlighet och anspråkslöshet finner vi både i Buddhismen, Taoismen och Konfucianismen.

Att själv anpassa sig och att låta tingen vara som de är, har de också gemensamt. I *Tao Te Ching* - taoismens urkund - kan vi läsa; "Lämna i fred; Vem kan göra det grumliga klart? Låt det stå i stillhet och det klarnar." I *Genuine Living* står det; "The wise man adapts himself appropriately to each situation. He does not desire to make it different."

Långt innan renässansen i Europa, var *utbildning* en huvudväg för individens framsteg i

Fjärran Östern. Betoningen av kunskap hittar vi i både Konfucianismen och i Buddhismen. I Japan kan man se mödrar i skolan som har intagit ett tillfälligt sjukt barns plats, för att göra de anteckningar som eleven inte kan göra. Kinesiska skolbarns vardag är lång och också mycket krävande.

Den konfucianska etiken betonar de mjuka, feminina sidorna: *familjen, relationer, karaktärsodling, bildning och harmoni*. Harmoni är viktigt då man ju eftersträvar ett så friktionsfritt samhälle som möjligt. En annan sida av mjukheten i kinesisk tradition är att våld har varit mindre vanligt för att lösa konflikter. Makten anses ligga i tanken, inte i svärdet. Man menar att känslouttryck förvränger omdömet och att människan i sin ilska tappar den növändiga självkontrollen. I Great Wisdom står det; "When our mind is unattentive, we look without seeing, listen without hearing, and eat without tasting."

Vi har tidigare nämnt två huvudteman som skiljer vårt eget kulturarv från det österländska (för en amerikan blir skillnaden mer markerad), nämligen individualism versus kollektivism. Asiater avundas inte sällan den västerländska traditionen av fritt tänkande, men man ser också dess avigsidor. När den individuella friheten går ut över samhällets utveckling är den avskräckande. USAs problem inom skolväsendet, där just friheten går ut över disciplinen i klassrummen och att en betydande andel hoppar av innan highschool-examen, och den ökande kriminaliteten på amerikanska gator, är två yttringar som avskräcker.

Svenska och amerikanska generationer i dag lever för sig själva och över sina tillgångar. En ackumulerad skuld, inte rikedom, lämnas över till nästa generation. Detta är ur många asiaters synvinkel helt oacceptabelt. Många thailändare som återvänder från USA påpekar hur själviska amerikanerna är, och att en svaghet i deras system just är att man uppmuntrar detta.

Följande uttalande från Singapores tidigare och välkände statsman Lee Kuan Yew visar vikten av arbetsdisciplin och lojalitet ; "Den största tillfredställelsen i livet kommer av prestationen. Att prestera är att vara lycklig. Singaporeaner måste besjålas av denna känsla. Vi får aldrig komma in i en ond cirkel av att vilja ha mer för mindre och mindre.. Riktig tillfredställelse kommer av bedrifter.. Det skapar en andlig styrka som växer fram ur en inre disciplin."

I boken Genuine Living beskrivs de 9 principer en ledare bör använda sig av för att regera ett land:

1. The development of his own character.
2. Recognition of those who are worthy.
3. Expressing due affection for his relatives.
4. Having complete confidence in his most responsible officials.
5. Taking a personal interest in the problems of all other public officials.
6. Paternal treatment of the common people.
7. The fostering of manufacturers and tradesmen.
8. Gracious entertainment of foreigners.
9. Appreciating the services of political leaders.

Konfucius menade att ledare skulle ha självkontroll, uppträda rätt och klä sig väl bl a. Dugliga tjänstemän skulle uppmärksammas, respekteras, ges sympati och belönas. De mest pålitliga skulle ges fullt förtroende, fria händer och myndighet att utföra sina arbeten. Anställningstrygghet och bra löner skulle ges.

Han ansåg också att när folket ej har tilltro till sina ledare kan de ej kontrolleras. För att få förtroende skall en ledare följa och iakta vissa principer. Först den, att om han ej kan bli betrodd av sina vänner, kan han ej bli betrodd av folket. För att få tillit av sina vänner måste han först vara ärlig mot sina föräldrar. För att kunna vara ärlig mot sina föräldrar måste han vara ärlig mot sig själv. För att vara ärlig mot sig själv måste han veta vad som är rätt.

Vi har konstaterat att Taoismen, Buddhismen och Konfucianismen har flera gemensamma nämnare och grundteman. De asiatiska tanke systemen har en tolerans som gör att i exempelvis det konfucianska Singapore, kan även buddhister, taoister, kristna, hinduer och muslimer leva tillsammans på en liten yta.

Konfucianismen är en filosofi som främjar entreprenörskap och ekonomisk utveckling. På macronivå förstår vi nu att den respekt för hierarkin och ordergivning uppifrån, som de politiska systemen karakteriseras av i Stillahavsasien, möjliggör en stabil och långsiktig utveckling. Invånarna har varit positiva till att staten styrt med byråkratisk makt, samtidigt som politiken skall vara ansvarsfull och leverera välfärd och säkerhet.

Att lojalitet mot gruppen och nationen har överordnats individen, är naturligtvis både företagsledare och politiker till gagn. På micronivå ser vi hur framgångsrika familjeföretag skapas, där man litar på varandra och där man kan fatta snabba beslut.

Entreprenörskap är viktigt för framgångsrik ekonomisk utveckling. Vi har sett att länder med ett kinesiskt kulturarv är de mest framgångsrika. Detta gäller bl a NIC-länderna (Newly Industrialized Countries), Japan (Konfucianismen kom dit ca 300 e Kr), Malaysia och naturligtvis södra Kina. Framgångsrikt samhällsbyggande har lättare att "ta fart" bland ett folk där harmoni, värdegemenskap och kollektivt tänkande finns. Läger vi dessutom till viljan att utbilda sig, förmågan till organisation och betoningen av värdet av hårt arbete, börjar vi förstå vilka krafter som gemensamt frammanat utvecklingen i Fjärran Östern!

(Kommentar: *Genuine Living och Great Wisdom* ingår i de klassiska *Fyra böckerna*. De andra två är *The Analects och Meng-tzu*. Den som vill fördjupa sig i Konfucius lära har mkt material att välja bland. *Genuine Living och Great Wisdom* sammanfattar systematiskt och kortfattat konfucianismens centrala idéer. Att citat är gjorda på engelska och ej vidare-översatts till svenska, beror på en önskan att ej komma för långt ifrån det kinesiska källmaterialet.)